

TÁRCSA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A Magyar Tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága az akadémiai szünet utáni első ülését, melyen *Hollán Ernő* altábornagy elnöklete alatt Szvetics József és Zsoldos Ferencz tábornokok, Kránitz János ezredes, Pauler Gyula, Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán, Fröhlich Izor akadémiai tagok és Rónai Horváth Jenő őrnagy előadó vettek részt, október hó 6-án tartotta s arra használta föl, hogy az *1893-ik évi hadtörténelmi pályázat* sorsa fölött döntsön.

Ez évre ugyanis két pályakérdés volt kitűzve, melyekre a III. füzetben már közöltek szerint három pályamű érkezett be; ezek még május hóban bírálatra adattak, de az eredmény a közbejött akadémiai szünet miatt csak most volt megállapítható és a következő:

Az *első pályakérdés* volt: «Kívántatik a magyar hadtörténelem valamely nevezetesebb cseményének önálló leírása.» Beérkezett reá két pályamű: I. «*Az 1444-ik évi török hadjáratot megelőző események kritikai története*». Jelige: (görög).

E dolgozat — mint czíme is mutatja — nem a «hadtörténelem valamely nevezetesebb eseményével», hanem egy ilyennek inkább diplomatiái természetű előzményeivel, s nevezetesen a *szegei béke* létrejöttével és fölbontásával foglalkozik; s így a jelen pályázatnál a *jutalom kiadására nézve* már *ez oknál fogva* sem jöhetett tekintetbe. De nem ajánltatott a bírálók által dicséretre, vagy csak közlésre sem, és pedig azért, mert bár nagy tudományos apparatussal készült, lényegileg mégis kevés újat mond, előadása pedig, kivált a túlságos és ok nélkül való latin idézetek tömege miatt nehézkes.

II. «*Eugénus és a Belgrád elleni hadjárat 1716—1717*». Jelige: «S véresen a diadalt kivítta magyar».

E munka élénk tollal, de kissé nagyon is vázlatosan írja le a hadjáratot, beleillesztve abba az 1717-ik évi utolsó tatár becsapás történetét. Ítélete általában helyes s tapintatosan emeli ki a magyaroknak e hadjáratban való részvételét. Egészben véve azonban a munka a leirt eseményt s annak katonai tanulságait eléggé ki nem domborítja s e tekin-

tetben még kiegészítésre szorúl. A bírálók tehát a jutalom kiadását csak föltételesen ajánlják.

A hadtudományi bizottság ennél fogva *elhatározta*, hogy:

az I. pályaművet mint a pályázati föltételeknek meg nem felelőt mellőzi, a jeligés levélkét bizottságilag elégetteti, a kéziratot pedig levéltárba téteti; a II. pályaműnek, tekintve, hogy a dolgozat jó tulajdonságai annak fogyatkozásait meghaladják s hogy különösen a tatárbecsapás nagy gonddal van kidolgozva: *a jutalmat kiadja*.

A jeligés levélke ennek folytán fölbontatván, belőle: *Várady Gábor*, 1848—49-iki honvéd őrnagy és volt országgyűlési képviselő neve tűnt ki.

A bizottság fölhatalmazta az előadót, hogy a jutalom kiutalványozása és megküldése iránt a szükséges intézkedéseket megtegye.

A *második pályakérdés* egy katonai értekezés volt, mely a magyar lovasságnak az osztrák örökösödési és a sziléziai háborúkban játszott szerepét kimutatja.

Beérkezett egy pályamű: III. «*A pozsonyi királyvártól a Rajnán át*». Jelige: «*Vivat Maria Theresia rex!*»

A munka a magyar történelem egy érdekes időszakát tárja elő, tisztán elbeszélő alakban, minden kritika, minden bevezetés és következtetés nélkül. A pályázati föltételnek tehát — ha csak nem az első kérdésre pályázott, mi azonban a dolgozat tárgyánál fogva nem volt föltehető — nem felelt meg. De ettől eltekintve sem volt a pályamű jutalomra ajánlható, mert bár a szerző a hadi levéltár anyagát és az osztrák forrásokat jól használja, de a magyar forrásokat nem ismeri, minek folytán előadása egyoldalú; nem továbbá azért, mert a mű szerkezet, irány és nyelvezet tekintetében megfelelő színvonalon nem áll. Miután azonban e hiányok pótolhatók s így a fölhasznált levéltári anyag értékesíthető, a bírálók a munkát megfelelő átdolgozás után, ha a szerző jelentkezik és erre vállalkozik, közölhetőnek tartják.

A bizottság ez értelemben határozott és a jeligés levélkét egyelőre levéltárba helyezni rendelte.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

A volt császári udvari hadi tanács elnökei, továbbá az osztrák és közös hadügyminiszterek. Krieghammer Ödön tábornagynagy közös hadügyminiszterré történt kinevezetése alkalmából a következő adatok nem lesznek érdektelenek:

1531 febr 26-án történt az, hogy I. Ferdinánd egy önálló hadi

tanács szervezését elrendelte; de e rendelet papíron maradt, és csak huszonöt évvel később, 1556 nov. 17-dikén alakult meg az örökös, legfőbb udvari hadi tanács («stetter Kriegs Rath»), melynek hazánkban az udvari kamarával és kancelláriával karöltve kelle működnie.

Első elnöke: *Khungesperg* Ehrenreich, tanácsosai: *Thanhausen* György, *Wildenstain* György és *Galler* Zsigmond.

Ez a legfőbb udvari hadi tanács 1556-tól 1580-ig működött.

1580—84-ig *Hofkirchen* Vilmos volt a tanács elnöke. Alatta alakult meg végleg a határőrvidék intézménye.

1584—99. *Ungrad* Dávid, ki a törökök ellenében kitűnt és konstantinápolyi követ is volt. Inkább tudós, mintsem hadvezér.

1599—1600. *Redern* Menyhért, bátor vitéz, kit Schwarzenberg Adolf a visszafoglalt Győr várának parancsnokává tett és kit a király Nagyvárad vitéz védelmezése fejében lovaggá avatott.

1600—1610. Báró *Galler* Bernát Leo és *Sulz* Károly Lajos gróf, Bécs város ezredese.

1610—1619. *Molart* János b. tábornagy és a bécsi rendőrség főn.

1619—1624. *Stadion* Gáspár Özséb, a német lovagrend nagymestere; kitűnt a 30 éves háborúban, különösen Nördlingennél.

1624—1630. *Collalto* XIII., *Rambold*, tábornagy, vitéz, de zabolátlan és durva hadvezér, valódi Landsknecht.

1630—1632-ig nem volt elnök; e két év alatt minden katonai ügyben *Wallenstein*, mint teljhatalmú fővezér (Generalissimus), önhatalmilag intézkedett.

1632—1652. *Schlick* Henrik gróf, *Wallenstein* iskolájából, a ki azonban a féktelen csász. hadsereget megint fegyelemre szoktatni nem tudta. Ő a tábornagy rang megalapítója.

1652—1666. *Lobkovicz* Vencel Özséb.

1666—1668. *Gonzago* Hannibal.

1668—1681. *Montecuccoli* Raimund.

1681—1691. *Hermann* bádeni örgróf. Részt vesz Bécs fölmentésében. Életrajzírója azt mondja, hogy ő szervezte az első huszár-ezredet.

1692—1701. *Gr. Starhemberg* Ernő Rüdiger, ki 1683-ban Bécset védelmezte; Szavójai Jenő herceg önzetlen tisztelője. Ő pendítette meg az «állandó katonaság» eszméjét, melyet azután 1722/23-ban a pozsonyi rendek elfogadtak.

1701—1702. *Mannsfeld* Henrik Ferencz herceg.

1702—1703. *Fondi*.

1703—1736. *Szavójai* Jenő, ép oly nagy béke idején mint szervező, a mint a csatatéren mint hadvezér.

1736—1739. *Königsegg-Rothenfels* Lothár Domonkos gróf, tábornoszernagy.

1739—1762. *Harrach* József János Fülöp, tábornoszernagy, ki Daun és Lichtenstein Vencellel egyetemben a tüzérséget alakította át.

1762—1766. *Daun* gróf, a kolin-i győző, jeles szervező.

1766—1774. *Lacy* gróf, a hadi tanács újjászervezője, 12 területi parancsnokság megalapítója stb.

1774—1790. *Hadik* András gróf, tábornagy, ki a hétéves háborúban huszárok élén Berlint sarczolta meg. Alatta alakult meg a szekereszet és a «Bombardier»-kar, továbbá az első dzsidás ezred; ő alapította a bécsi Josefinumot és ugyanott egy új fegyvergyárt.

1791—1796. *Gr. Wallis* Mihály tábornagy.

1796—1799. *Gr. Nostitz-Rhieneck* Frigyes Móricz.

1799—1805. *Tige* Nándor gr., lovassági tábornok, jeles szervező.

1805—1809-ig a «hadi- és tengerészeti miniszter» czímet viselte, míg a hadi tanács élén:

1805—1806. *Latour* Miksa gr., tábornoszernagy és

1806—1809. *Colloredo* Vencel gr. állottak.

(Ez években *Károly* főherczeg tényleg újjászervezte az egész hadsereget, a nélkül, hogy az udvari hadi tanács élén állott volna.)

1809—1813. *Bellegarde* Henrik gróf.

1813—1820. *Schwarzenberg* tábornagy.

1820—1825. *Bellegarde* H. (másod ízben).

1825—1830. *Hohenzollern-Hechingen* Xavér herczeg.

1830—1831. *Gyulai* Ignác gr.

1831. — — *Frimont* gr., lovassági tábornok.

1831—1848. *Hardegg* Ignác gr. Alatta alakult meg a katonai földrajzi intézet; ő hozta be a nyolcz évi szolgálati időt.

Osztrák hadügyminiszterek:

1848. *Ficquelmont* gr., lovassági tábornok, az újonnan alkotott alkotmányos, felelős hadügyminiszteriumnak ideiglenes vezetője.

1848. *Zanini* Péter gr., tábornoszernagy, az első alkotmányos osztrák hadügyminiszter.

1848. *Latour-Baillet* Tivadar gr., tábornoszernagy, kit a bécsi fölkelők novemberben megöltek.

1848—49. *Cordon* báró, altábornagy.

1849—50. *Gyulai* Ferencz, tábornoszernagy.

1850—53. *Csorich* Ferencz Antal br., tábornoszernagy.

1853—60-ig a hadügyminiszteri állás betöltetlenül maradt. Ezen

hét év alatt *Vilmos* főherczeg állott a hadsereg élén mint «*Chef des Armee-Oberkommandos*».

1860—1864. *Degenfeld* Ágost gr., tábornagy.

1864—66. *Franck* Károly lovag, tábornagy.

Közös hadügyminiszterek :

1866—68. *John* Ferencz br., tábornagy.

1868—74. *Kuhn* Ferencz br., tábornagy.

1874—76. *Koller* Sándor br., lovassági tábornok.

1876—88. *Bylandt-Rheidt* Artúr gr., tábornagy.

1888—93. *Bauer* Nándor br., tábornagy.

1893 sept. 23. óta *Krieghammer* Ede, lovassági tábornok.

Mangold Lajos.

A Léva melletti csata és Koháry István halála 1664. jul. 19-én. Koháry István, a hasonló nevű hírneves országbíró és költő atyja, egyike volt kora legvitézebb katonáinak. Már mint Szécsény és Fülek kapitánya sok szerencsével harczolt a portyázó törökkel s hadvezéri tehetségének annyi jelét adta, hogy Wesselényi Ferencz nádornak, mint az ország főkapitányának, hadi dolgokban nélkülözhetetlen jobb kezévé vált. Wesselényi ajánlatára nevezte ki I. Lipót 1664 április 10-én a felvidéki hadak fővezérévé. E magas tisztséget azonban nem sokáig viselte. Még mielőtt nagyobb eredményeket mutathatott volna fel a haza javára, a változó hadi szerencse pár hónap múlva gyászosan érezte vele szeszélyeit. Első összecsapása alkalmával a törökkel, július 19-én a lévai mezőn hősi halált halt. Özvegye, báró Balassa Judit, a szomorú emlékü helyen kápolnát emeltetett, rajta e felíráttal :

Ad Levam dextre Stephanus pugnando Koháry
Pro patria occubuit, (Æsare proque Deo.)¹⁾

A különben szerencsés kimenetelű ütközetről közöljük itt a garamszentbenedeki vár porkolábjának a nádorhoz, mindjárt másnap írt jelentését, mely hű és harczászatilag is érdekes képét adja az egész ütközet lefolyásának.

Illustrissime Princeps, Domine Domine gratiosissime.

Salute præmissa obsequiorum meorum humillimorum promptitudinem. Az itt való hírek felől akarván Nagyságotat tudósítanom, sietve írok Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak, hogy a török tatár Léva várát ez elmúlt vasárnap megszállotta, itt Szent Benedek táján mindig csatázott. Tegnap főképpen igen jó reggel mintegy hatszázig a kovácsi réteken megmutatta magát, mikor immár a mieink oda ki voltak a lesek-

¹⁾ Illéssy János: Gróf Koháry István élete és munkái. 9. lap.

ben. Azokkal megütközött szegény Istenben nyugodott Koháry uram és hogy igen későn járt a német segítség, a ki nem igen messze állott, elveszett harminczig a mieinkben a fordulásban. De hogy az után látta az ellenség, hogy a német segítségre jönne, szaladásra vette magát és a Garamnak révét se keresvén, úsztatva ment által, de a hátán levén a mieink, még a Garam közepén is fejeket szedték. Tegnap délkor ide érkezett general Zuza (Souches) uram ő nagysága a maga hadaival, az elnyomrodott lévaiaknak mindjárt sok lövéssel hírt adván, szent benedeki mezőre a pogányságot kicsalta, úgy, hogy mindjárt az után egy néhány ezer török, tatár a kovácsi rétekre által jött a Garamon ; a mieink neki menvén sok lovat nyertek tőle. Ma reggel által takarodván General Zuza uram a Garam vizén szőlősi mezőben elrendelt trupokkal kimutatta magát a pogánynak, reggeltől fogvást délután két óráig mind csak apródonként ellenkeztek egymással ; két óraker leszállván a pogányság a lévai hegyről, három felől ütött a mieinkre. A tábornak jobb szárnyán szegény Istenben elnyugodott Koháry uram volt Szobonya urammal, mintegy négyszáz magyar lovassal, a balszárnyán pedig Balassa Bálint uram Sándor Gáspár urammal, annyival, és közepett maga General Zuza uram ő nagysága dirigált. Mindjárt három felé szakasztotta az ellenség táborunkat (volt másfél annyi a pogányság, mennyi a mieink, ha nem több), a jobb szárnya mindjárt elfordította az ellenséget és csak egy huzomban Kelecsényig hajtott. Azonban egybe verekedvén a pogányság, visszafordult és abban az első fordulásban hét sebbe esett szegény Koháry uram, meg is holt ottan, kinek testét innen Csábrág felé expediálom.¹⁾ Szobonya uram magyarokkal és dragonyokkal össze vervén magát egész táborig, a sánczig össze vágta a pogányságot, mely többé vissza nem fordult, hanem egyenesen szaladott haza felé. Sok szép zászlókat elnyervén tőlük, vissza tért Szobonya uram az ütközet helyére. Hasonlóképpen a közepére és balszárnyára ütvén a pogány, szégyent vallott, és így egymás után háromszor szaladván visszatért, de utoljára látván, hogy sok elesett benne, egyszersmind táborhelye felé szaladott és a kit lóhátára felragadhatott hirtelen, avval elment Esztergam felé, többet 1200 rakott szekérenél hagyván táborhelyén, az egész finom sátorokkal, számtalan sok drága portékával ; utána a mieink s a berkekben a sárba szorítván őket, legjobbakat verték le ; ott is sok portékát nyertek ; avval a tábornak menvén, azt felpredálták és oda szállottak a halásra ; sok szép lövő szerszámot, rettenetes nagy ágyúkat Nr. 11 kicsin tarazkokon kívül számtalan sok

¹⁾ Csábrág volt a Koháry-család temetkezési helye és ősi fészke, ettől vette egyik előnevét is.

szarvasmarhát, tevét, öszvért találtak, drága szép kincsekkel, készpénzzel, mind német, mind magyar meggazdagodott főképpen finom szép köntösökkel, szép szerszamos paripákkal. Hatvanhét companianál több sem operálódott a harczon, mind csak veszteg állottak. Isten megáldott volna bennünket, ha a szegény úr el nem veszett volna, praesentialta azt magában, szépen meggyónt ott a mezőben a harc előtt. A lévaiak szintén már roszul voltak, tegnapi napon kimentek volna a várból, ha oda nem érkezett volna a segítség. A németség jámborúl viselte magát a harcban, ugyan méltó dicsérni. A gyalogság egyet se lőtt. Kammergraf uram maga hadaival jól viselte magát. Adja Isten ő szent felsége, tovább is hátán menjünk a pogánynak. General Zuza uram ő nagysága Párkányhoz igyekezik menni. A magyarság igen kevés szerrel mutatja magát itten; most immár itten feje nem lévén, annál inkább eloszol. Hat magyar veszett tegnapi napon és a németség huszig, a pogány ezerig hullott. A jancárság mind a lévai berkekben bujkál, rajta vagon a sok gyalogság.¹⁾

I—s.

A véghelyek 1577. évi kivonatos költségvetése. Felső-Magyarországra előbb havonkint harmincezer forint kellett. Minthogy azonban 1575 folyamán Ő Felsége ditióját a török megtámadta s némely véghelyet elfoglalt, a mi miatt a hadi tanács *Ruebers* német lovasait háromszázöt lóval szaporítani volt kénytelen, azonkívül pedig pár száz huszárt és magyar drabantot is fogadott: abban az esztendőben ezen a czímen a kiadási tétel meghaladta az ötvenezer forintot.

Ez a tétel 1577. évre megint leszállítható 30,718 forint és 3 krajczárra.

Ugyancsak az 1575. évi zavarok tekintetéből tizenhatezer forintra emelkedtek a *bányavidéki végek* havi költségei.

Ezek 1577-re 14,807 frt 7 kr. és 2 denárban állapíttatnak meg.

A *Duna és Balaton közötti* végházakra 1575 folyamán huszonhét-ezer forint kellett.

Ez az összeg pár száz német zsoldos elbocsátása következtében 23,135 frt 52 kr. 2 denárra szállítható le.

A *Balaton és Dráva közt* elnyuló határvonaltra ezelőtt nem kellett ugyan sok költség; minthogy azonban egy helyet sem fenyeget a török oly nagyon, mint épen a kanizsai véget: erre is több fordítandó mindaddig, míg *Kanizsa* megépítése és biztosítása jobban halad. A havonkint ide kívántató költség 16,845 frt és 30 kr.

¹⁾ Egykorú másolat az orsz. levéltárban, a Wesselényi-iratok közt.

Minélfogva a *fenti czímeken* előírandó volt összesen havi nyolczvanötezer ötszázhet forint. Vagyis *egész évre kell* 1.026,084 frt.

A *horvát határ* harminczhat mértföld széles. Hatvan örséget és végházat számlál.

Évi szükséglete ráment százötvenezer forintra. Minthogy azonban az ellenséges becsapások s szüntelen hódoltatás tekintetéből ennek a határnak örsége is erősítésre szorul: kell ide évi kétszáznegyvenezer százhatvan-nyolcz forint. A tizenkét mértföldnyi *vend határra*, melyen huszonnyolcz megszállott helységünk vagy on, kellett előbb évenként száznégyezer forint. Az ellenséges becsapások folytán ezt is fel kellett emelnünk évi százhatvanöt-ezer hatszáz negyvennyolcz forintra.

A horvát és vend végek *évi költsége* lesz tehát együtt

405,816 „

Ehhez Ő cs. és kir. Felsége a megszavazott birodalmi segélypénzből *száznegyvenezer forinttal* járul; a többi *Károly főherczeg* Ő Fensége, valamint *Stayer, Karinthia és Krajna* tartományok fizetik.

Ugyane végeken tart még Ő Felsége helytartójának, a bánnak, háromszáz lovast és kétszáz haramiát; ezek *évi költsége* 30,000 „

Elkerülhetetlen a török támadásnak leginkább kitett magyar végházak megépítése. Ezen a czímen csupán a legszükségesebb és nagyon is csekély összeg vétetett föl a költségvetésbe. *Egy évre* 100,000 „

(Ebben az összegben befoglaltatik Bécs város hat évi részletre osztott erődítési költsége is a birodalom által megajánlott segélypénzből.)

Munitióra az elmúlt évben elenyésző csekélység fordítottván: a por, ólom stb. készlete annyira leapadt, hogy a legszükségesebb mérvű pótlás is sokba kerül. Számításba véve még egy esetleges hadjáratnak és egyúttal Bécs városnak a szükségletét: e czímen a birodalmi segély hat évében egyre-másra előírandó lesz *évenként* 50,000 „

Minthogy pedig a török béke tartósságához semmi remény: az állandó készenlét gyalogezredekben, karabélyosok- és huszárlovakban bele fog kerülni *évenként* legalább 35,000 „

A török császár és vezirpasa részére szükséges ajándékokra, a fényes portánál alkalmazott követjeink költségeivel együtt, *évenként* kell mintegy 130,000 „

Az udvari hadi tanács, hadfizetőmester, néhány mustralómester és írnök, a hadi iroda és személyzetének szükségele *évenként* mintegy 15,000 frt

Rendkívüli bizottságokra a mustrák, épületszemlék stb. alkalmával *évenként* elkel mintegy... .. 5,000 „

A bécsi arzenálra mintegy 5,000 „

A magyarországi postákra mintegy 10,000 „

Titkos és rendkívüli hírszerző (kém-) szolgálatokra *évenként* 4,000 „

Azon adósságok törlesztésére, melyekkel Ő Felsége a szentbirodalmi segélyezést megelőző időkből tartozik a véghelyeken vitézkedett német lovagoknak, magyar és német katonáknak, s melyek a lehetőséghez képest szintén fizetendőek lesznek, előirányoztatott egyre-másra *évi* 200,000 „

Az összes szükséglet ezek szerint *évi* 2,015,900 „

Ebből Ő Felségét terheli 1,610,084 „

Károly főherczeg Ő Felségét pedig 405,816 „

Fed. zetül mutatkozik egyrészt a megszavazott birodalmi segélypénz, melyből Ő Felsége a főherczeghez tartozó végekre fordít *évi* 140,000 „

és így további rendelkezésére marad a birodalom segélypénzéből *évi* 460,000 „

Ha ennyit levonunk az Ő Felsége terhére fönnebb kimutatott összegből, a fönmaradó szükséglet még mindig *évi* 1,150,000 „

Ezt az összeget Ő Felsége nem fődözheti máshonnan, mint az ő királysága, tartományai és kamarajószágából. Minthogy pedig ez utóbbiak igen kimerültek s java részük zálogban van, hú alattvalói lesznek kénytelenek Isten segítségével meghozni minden áldozatot. S teljes erejükből, szíves örömmel fognak közrehatni a hadikészültség és a honvédelem emelésére; mert csakis ez úton biztosíthatják úgy a maguk, valamint hozzátartozóik életét és vagyonát a pogány zsarnokság és hatalmaskodás ellenében.

Jegyzet: A kamarai kimutatás szerint befolyt eddig a magyar korona területéről, Csehországból, Sziléziából, Morvából és Ausztriából *évről-évre* összesen 596,492 frt 40 kr.

A mutatkozó hiány tehát 553,591 „ 20 „

(Kismartoni főlevéltár. *Beratschlagung etc. de anno 1577.* Rep. 77.)

Dr. Merényi Lajos.

A magyar hadi foglyok Nándorfehérvárott, 1636-ban. Az 1636. évben, midőn Nándorfehérvár vára még török kézen volt, néhány magyar hadi fogoly igazi merényletnek nevezhető érdekes kalandot hajtott végre e várban, mely más viszonyok között alkalmas lett volna, vagy legalább is nagy segítségül szolgált volna, a várnak a törökök kezéből való kiszabadítására. Igaz, hogy akkor erre még gondolni sem lehetett s azért ez érdekes kaland sincs összefüggésben a rendes hadjáratokkal, de azon zavarteljes idők történetéhez ez is egy adatot nyújt. A magyar háborúk történetírói közül tudtommal egyik sem említi föl ez eseményt, részletesen elbeszéli azonban a török történetírók közül *Naima*, kinek *Tarikhi*-ja III. kötetéből¹⁾ érdemesnek látom annak lefordítását.

«Nándorfehérvár várában a gyilkosok és haramiák számára börtönül szolgáló veremben néhány magyar és töt hitetlen volt fogva. Szokás szerint minden éjjel a várbeliek közül egy-két közvitéz őrizte a verem bejáratát. A verem nyílása vasrács-ajtóval volt elzárva s valami módon ama hitetlen foglyok a zárt leszakasztván, kiszöktek s a várbeli janicsárokat leölvén, a várat hatalmukba kerítették. Miután nyolcz életúnt közvitéz a vár birtokosává lett s a kapukat becsukta, az utakat eltorlaszolván, a bástyákra ágyúkat vontattak s a várost lődözni kezdték. Mihelyt a városbeliek az esetet megtudták, az emberek boltjaikat bezárták s nagy zavar ütött ki. A várparancsnok félelmében egy sarokba rejtőzködött el.

E hitetlenek kezéből a várat elvenni lehetetlen volt s rohamot intézni is féltek ellene, nehogy a löporos raktárba tüzet vetve, az egész várat elpusztítsák. Az emberek a piacon csatasorba álltak s az átkozottakat okos módjával megadásra szólították föl s noha a dolog végkimenetelével ijesztették őket, azon disznók még sem engedtek, hanem ágyúztak. A belgrádi *müteszellim* (alkormányzó) *Omer aga*, ki hírneves vitéz volt, nem tudva mit tegyen, elbámult az eseten. Végre a nándorfehérvári járás *müteszarrijját*, a budai *Musztafa efendit* tolmácsolásra küldötte, mivel ez nyelvöket értette. Ez a vár elé menvén, tolmácsolta, hogy a várat önkényt adják át, mely esetben kezességet vállal, hogy semmi bajuk nem lesz. Mindenfélét beszélve nyelvökön, az átkozottakat rászedte, mert így szóltak: «Erő és élelem nélkül az üres várban hogyan maradjunk?» s a vár átadásába beleegyeztek. «Musztafa efendi véleménye szerint, mondák maguk közt, elhatározásunk a törökök előtt tekintélyes eljárásnak tűnik föl», s ezt mondvá sapkájukat hónuk alá fogták s mosolygva megkötötték a szerződést.

Volt azonban közöttük két sokat tudó, világlátott, átkozott disznó

¹⁾ 282. lap.

közkatoná, kik érezték, hogy micsoda veszély jön rájuk, azért a folyó felől levő bástyán lebecsátkozván, a Száva folyóba ugrottak. Az egyik úszva a szerémi földre ment s az ottani falvak *rájái* hitvány hitűkhöz való ragaszkodásukat megőrizve, e pogányt lóra ültetvén, a hitetlen országba menesztették, hanem a másik a Dunába ment s reggelre oly kimerült lett, hogy a folyóba utána menő muzulmanok elérték s az átkozottat kihúzá, karóba vonták. A szerződésre lépő hitetlenek közül még kettőt a vár előtt szintén karóba húztak, a többieket pedig lefejezték, egyedül csak egy fiatal magyar fiút hagytak életben. *Nuszuhasazade Huszein pasa*¹⁾ mihelyt e kellemetlen esetet meghallotta, még Budára meg sem érkezve, útban volt s nagyon fölindult, hogy kormányzása kezdetén ily gyalázat történt *s kajmakámjára* s a várparancsnokra, kiket vétekről gyanúsított, nagyon megharagudott, azért sietve visszatért. Néhány lovassal jöven álöltözetben, hirtelen Belgrádba jött s a vár kapujához érkezvén, a parancsnok, ki Nuszuhasazade szolgái közül való volt, a mint a pasa jöttének híret vette, tüstént ura elé sietett s arcát lovának lábához dörzsölte; ő pedig nyomban a vár előtt lenyakazta s a várba új parancsnokot nevezett ki, a kihez eme figyelmeztető szót intézte: «Ha a padisah várának őrzésében gondatlan és hanyag lész, te is így öletel meg, azért nyisd ki a szemedet». *Omer aga müteszellimet* is a várba hívatta. A pasa bizalmas emberei így könyörögtek: «Uram ezen szolgád derék ember, bocsáss meg neki; nagy kár volna érte». «Az örködés dolgában, úgymond, egy hajszálnyi vétek és hanyagság is nagy hiba. Ezen gyalázat foltja rólunk csakis ennek megöletésével tisztul!»; ezt mondva, abban az órában Omer agát is megfojtatta s helyébe egy *Ibrahim efendi* nevű egyént nevezett ki. Ezután ismét távozván, Buda felé indult.»

Törökből: *Dr. Karácson Imre.*

Ujhelyi Pál huszti praefectus levele Teleki Mihályhoz. 1670-ből. Levélíró egyes-bajos dolgaiban Besztercebányán, Pozsonyban és Bécsben járván, a látott és tapasztalt dolgok felől tudósítja Teleki Mihályt, elmondván Zrínyi Péter és Frangepán Bécsbe érkezését, fogságát s a Rákóczy Ferencz által támasztott felsőmagyarországi mozgalom elnyomására tett intézkedéseket stb.; végezetre kéri Telekit, hogy vessen közbe magát Apaffy Mihály fejedelemmel a veszedelemben forgó, megfogyatkozott magyar nemzet érdekében. A több tekintetben érdekes levél kivonata következőképen hangzik:

¹⁾ Nuszuhasazade épen akkor lett kinevezve budai kormányzónak s állása elfoglalására indult Budára; ez esemény híre útközben találta.

«Ajánlom kdnek köteles szolgálatomat, kívánom, hogy Isten minden idvességés jókkal áldgya meg kgdot.

Nekem uram, az mint meg is irtam vala kgdnek, bajos dolgaim miatt szükségesképen ismét kötelességem mellől kellett vala távoznom, és számos üdöket kelle másutt eltöltenem. Elsőben Beszterczén 12 napok alatt, továbbá Posonban 7 napok alatt, azután Bécsben 15 napok alatt, utólszor viszont Pozsonban 8 napok alatt kelletvén mulatnom, holott ez idők alatt micsoda occurentiákat láttam, hallottam és experiáltam, kegyelmes urunknak tartozó kötelességem és kghez való jó effectusom és relatiom szerint akarom kgdnek és kgd által kegyelmes urunknak ¹⁾ tudására adnom.

Beszterczén mi dolgok agitáltassanak, el hittem mind kgd s mind kglmes urunk értette. Honnét az nemes 23 vármegyék és királyi s'montana civitások *Nemesányi Bálint* nevű cursorok által, már régen fönnforgó s'naponként oriált gravaminájokat felküldvén ő felségének, azokat Nagy Pénteken exhibealván azon cursor ő felségének, az Locumtenens és több tanácsur hívei az husvét hetiben felgyülekezvén Bécsben, ott midőn consiliumot tartottak volna és concludálták volna, hogy ő felsége azon gravaminákat egy hamar praefigálandó országgyűlésen kész leszen plenarie complanálni, qui fuerint justa et licita. És már azon conclusumot expeditióban akarták volna venni (azonban mind folyván Zrínyi uram felől az hir, mit akarjon ő felsége ellen sensálni és el is küldvén ő felsége hadait az Zrínyi uram compescálására) nagy hirtelen és váratlan érkezék Bécsbe hire, hogy Rákóczi Ferencz uram rebelált volna inheresivel ő felsége ellen. Melyet meghallván ő felsége és azonban az portáru is megérkezvén minemü postulatumi voltak Zrínyi uramnak és Rákóczinak (melyet ugy hallom megirtak re ipsa az portáru kegyelmes urunknak), ezeken mind az ő felesége tanácsai s'mind maga igen megindulván, előbbi conclusumokat semmiben hagyván, ugy kezdetek ujobban tanácskozni, quid sint facturi ?

Az idő alatt Zrínyi uram, mitől viseltetvén maga mondja, (ugy hallatik mind az portán rossz válasza lévén s'mind ánya és felesége s'confessariussa sine fundamento biztatván az ő felsége gratiájával) elsőben fiát Bécsben küldik, maga is, ugy az anyja s' az után die . . aprilis²⁾ maga is (igy !) Sterzáczkival odajövé, és ott egyik egyfelé, s' másik másfelé rabságra vitetvén, s'mind idáig azon rabságban tartatván, így tovább con-

¹⁾ Apaffy Mihály erdélyi fejedelemről van szó.

²⁾ A nap kelte kimaradt, azonban tudjuk, hogy ápril 18-án történt a dolog.

cludála az ő felsége tanácsa, hogy felső magyarország és az Duna melléki tiz vármegyék ellen, mint ő felsége hűségéről el szokott rebellesek ellen, hadait indítsa. Kik eleiben Sporgh nevü generalt az Vágh mellyékére s' más rendbeli hadak eleiben, az végekre alá generális Eszterhas Pál uramot rendelvén, minék előtte hadait az Vágh mellől és másfelől Komárom tájáról megindította volna, iratott minden vármegyékre egy manifestum forma parancsolatot, melyben sub poena nota infidelitatis parancsollja, hogy az kik Rákóczihoz hajlottak vagy intereáltak, azok redealjanak az ő felsége hűségére, az kik pedig Rákóczihoz nem hajlottak volt, azok persistáljanak hűségek mellett és az ő felsége bandériumjával . . . conjungálván magokat, minden gratiáját igéri ő felsége is.

Mely ő felsége levelit vevén az vármegyék, cursorokat bocsátottak fel, declarálván magokat az ő felsége hűségére. Rákóczi uram is *Moksay András* püspököt küldvén fel gratiát sollicitálni, német rabjait eleresztvén; azonban az hadat keményen gyűjteti.

Itt mint történt Szathmár vármegyében az németek veszedelme, el hittem értette kgd, azzal tehát nem terhelem.¹⁾ Már itt pro hic et nunc az szomszéd vármegyebeli nemes emberek szaladnak, s' ide és több helyekre is szállítják javokat és házok népit, azonban az szathmári németek persequalják őket, s' kit kaphatnak lesnek, Szatmárra hordgyák, az mint csak . . . felvervén Görbedet, Ujlakot, Adorjánt, az *Ráthonyi* nevü nemes emberekben bevittének.

Micsoda resolutiót obtineálhatnak ő felségétől mindaz vármegyék s' mind Rákóczi uram? Isten tudja. Ilyen utólsó veszedelemben forog édes uram az elfogyott magyar nemzet, kinek siralmas ügyét ha az Isten és Isten után a mi kegyelmes urunk nem orvosolja, jaj bizony! vagy utólsó pusztulásra vagy siralmas csehországi, morvai és sléziai adófizető szabadságtalanságra jut siralmas ügye. Már egyszer Isten után a mi kglmes urunk istenes atyaisága tarta meg bennünket az Érsek-Ujvárnál levő pogányok rablásától, kiért az Isten nyomóssá teszi az életben ő nsgát és örökké maradandó jókkal boldogítja. Bizony most is az ő nsga magyar vért szerető s' ez maroknyi magyar nemzetnek utólsó veszedelmén szánakozó szíve és kegyelmes indulattya Isten után ebben az egyetlen egy remédium. Mert az mint én együgyü elmém szerint experialhattam az ő felsége tüzet oltó erejét, hacsak maga méltóságának oltalmazó erejét jelengetné is ő nsga, ugy hiszem, hogy ez veszedelmes ügyben forgó ma-

¹⁾ A gombási csatáról emlékezik, hol a felkelők «úgy vágták a rossz németet, mint a káposztát.» (Pauler Gy.: Wesselényi összeesküvése II. k. 24. lap.)

gyar nemzet mellett lévő instantiája vagy interpositiója az mi kglmes urunknak, mind az magyar hazának securitást s' mind az ő felsége és ő nsga árulóinak refrinálást és érdemek szerint való büntetést igen könnyen nevezhetne.

Mely utolsó szükséges remediomnak adhibeálására, mint kgedet keresztényen magyarsága s' hogy kegyelmes urunkat serkentse, s' mind kglmes urunkat az magyar vért szerető kglmes szive hogy ébressze, én csekély elmém szerint igen méltónak itélném, s' ha méltó, buzgó és ez imminens veszedelmen szánakozó szivvel kérném az apostollal, az ki arra int, hogy az jó alkalmatosság bizony csekély ítéletem szerint most úgy meg vagyok, hogy talán — ezt semmibe mulatván — soha így nem leszen, immine-álván feljebb említett veszedelme az kevés magyarságnak etc. etc.»

A tiszta ujhelyi Ujhelyi család levéltárából közli :

K. A.

Magyar insurgensek vitézsége az osztrák örökösödési háborúban. Pater Szányi János szatmári jezsuita hadi hírekkel akarván kedveskedni b. Perényi Károly Ugocsa vármegyei főispánnak, másolatban megküldte neki *Dombrády János* insurgens hadnagynak Krajtzbergből 1745 april 11-én atyjához írott levelét, melyben a sziléziai harcztéren működő magyar csapatok dicsőséges előnyomulását nagy örömmel tudatván, lelkére köti atyjának, hogy odahaza *Súlyiban* isteni szolgálat alatt hálát adjanak érette. Dombrády a Szathmár vármegyei fölkelő nemesek között a vitéz *Dravetzky* ezredes alatt szolgált s levelében Rosenberg és Krajtzberg várak megvételét érdekesen írja le, szemtanú létére becses adalékokat szolgáltatván a nevezetes hadjárat történetéhez, dicsérven a tanulatlan, jobbára ellenséget nem látott fölkelő sereg bátorságát, vitézségét, nagy harczi kedvét, melylyel mint *«búsult rad kan»* rohan a prussusokra, stb. A győzelem igen jó kedvre hangollhatta a tiszeket, mert a hadnagy ur tökéletesen elégedett a sziléziai állapotokkal s mondja, hogy még a tatárka kenyeret is *«édesdeden»* eszi. Panaszkodik azonban, hogy a *«köntöskéje»* már el akarja hagyni, mely finom célzás bizonyosan atyja urának szóllott, hogy egy kis költség nem ártana a dicsőség mellé. De olvassuk magát a levelet, a mint következik :

«Bizodalmas jó uram, atyám uram !

Ily messze földről ezen levelembeli örvendetes ujsággal szolgáljni kívánok. Most csütörtökön indultunk ki mltgos Generalis uralral ő Excellentiájával *Guttentag* nevű városból, két mélyföldnyire (de csak aprókra) *Rosenberg* nevű kerített városhoz, az holott Prussus ellenséget lenni bizonyosan tudtuk, harcra való készüllettel ilyen formán. A mint a város fekszik három részre szakasztotta ő Excellentiája a népet, hogy a várost

három felől ostromoljuk, és a mint a bal szárnya avangérozott a város felé (tudniillik Pozsony vmgye) az ellenségnek könnyű lovu kurutzára akadott, annak előljáróját megkergette, de dandárja valamely ó-malom mellé vonván magát, a mienket sokáig tartóztatta, miglen patrollirozó kuruczok hirül nem adták, hogy más erős Colonia is jön.

Ez pedig volt mltgos Generalisunk Bihar, Csongrád, Békés vármegyékkel, a melyre az ellenség azonnal megindult és egész a városba kergettetett, szüntelen tüzeléssel, de ugyancsak Pozsony vármegye elfogott ottan egy hadnagyot, egy zászlótartót és 10 kuruczot. Azzal az ellenség ágyuzni kezdvén, míg népünk a városba mehetett volna, az ágyulövés miatt a külső város meggyuladott, ugyancsak rajta rohannak katonáink és kevés kárunkkal behajtották az ellenséget a városba.

Mint hogy pedig a város alatt, a merre m. Generalisunkkal mi mentünk, képtelen posvány volt, nem secundálhattuk, hanem egy utat foglaltunk el, hogy azon vagy succursus ne jöhessen vagy az ellenség el ne szaladhasson.

Másfelől pedig m. obester *Draveczy* uram Szatmár, Bereg, Ugocsa vármegyékkel, harmadik felől oberster Lajdinánt *Csiba* uram Pozsony vármegyei 800 emberrel készütnének harcznak.

Egy kevésé megszűnt a puskázás, de az alatt n. Pozsony vármegyei zászlótartó oldalaslag hasban lövettetett, de kigyógyul, egy káplár agyon lövettetett, egy közkatonának feje ketté vágattatott, kettőnek hasonlóképen karja, lába, gyógyulhatóképen meglövettetett, egyet lőéssel elfogtanak, de kiszabadult.

Mig ezek így . . m. Generalisunk trombitását kiküldötte, gratiával őket megkinálni. De ezek válaszolnak: *Az nem szokása az Prussusnak, hogy accordálljon, hanem erőt kívánnak.* Kiknek, hogy abban kedvek telljen, Pozsony vármegye közelebb nyomult, az ellenség pedig az belső városban elébb a strása házat, azután a bolond a *magazinomát* fölgyujtotta, holott benne csak szalma és szecska volt, noha igen sok. Mely miatt a belső városban 130 derék épületü ház megégett, a templommal, a városházával és órával edgyütt. A külső városban 36 ház, csürökön kívül.

Azon közben egyik ágyujokat a város sánczára fölventák, mivel csak kettő volt és oly átkozott lövést tettek csoportozott serege közzé Pozsonynak, hogy egy katonát derékban és 2 lovat ketté szakasztott.

A tűz a városban hatalmazni kezdvén, az ellenség minden bagásiáját főlszedte és szép renddel a városból kimasirozott; igen szép síkon megállapodott és *batalioquarreban* ilyen formán helyeztette magát

—

 azaz három szegletre és három affrontra, közben vette a bagásiát, előtte közép szeglet táján volt 2 ágyu.

Midőn már így állott, egyfelől *Draveczy* uram, másfelől Pozsony vármegye, harmadik felől Bihar, Csongrád, Békés, Zaránd egy körül vették (azaz 7 felé szakadozott svadronaink), hogy valamint egy hálóban; tudtuk azt, hogy ha fegyverrel neki megyünk, egy lélek s'egy csont sem marad elevenen benne. Ugyanazért m. Generalisunk őket földadattatással ujjolag megkínálta az obersterek neve alatt. Azok is látván az veszedelmet (becsületesebb is és a keresztényekhez illendőbb eleven rabokká tenni), a Capitulatiót kezekkel ampleciálták, melynek summája ez:

1. hogy a főtisztek mint kavallérok, minden fegyverekkel bagázsijájjal szabadon bocsáttatnak.

2. Az altisztek és közkatonák, mind lovas, mind gyalog, lovát és fegyverét, úgy az ágyukat és ahhoz való munitios szekerét resignállják.

3. Felsőleges királynénk ellen esztendeig fegyvert ne fogjanak.

Igy tehát capituláltunk és ugyanaz nap, az vala szándéka m. Generalisunknak, hogy egy uttal és egy füst alatt, ezen *Krajtzberg* nevü erős várost is megvehesse.

De még a Capitulatio meg sem volt írva, sem subscribálva és consumnálva, immár hátunk megett ropogott ujjabban a puska, mivel *Krajtzbergből* jött mind lovas kurucz, mind gyalog succursusra s' csakhamarjában a fegyvert és lovakat elszedve *Gáspár Sándor* uramnak resignáltatnak a rabok, hogy őket Boroszló felé elkísérje.

Alig ment két ágyulóvérsnyire, már oberster *Dravetzky* uram. *Irinyi* uram és más Companiákkal derekas tűzbe elegyedett, prussusok pedig egy ágyuval egymás után egynehány szapora lövést tettek, de kár nélkül.

Jól defendálta magát az ellenség egy darabig, és valamely deszkával jó bekerített udvarban recipiálván magát, hatalmasan ágyuzott és puskázott. Oberster *Draveczy* uram, látván, hogy lóháton kevés hasznót lehet tenni, lováruul leugrott és mezitelen kardot fogván, nyomult ellének. Ezt követte több katona is, szinte akkor egy prussus kapitányon halálos lövés is esett, köldöke irányában baloldala felé (kit azon sebbel parolára ide *Krajtzbergbe* hoztak az nap, de tegnap előtt megholt és tegnap eltemettették itten), kit látván a főtisztek, *Pardont* kiáltottak.

A katonaság már mint a busult vad kan olyan lévén, nehezen mehettek a mi tiszteink pardonozásra; ugyancsak mind rabbá töttük őket. Rendes volt, hogy az elsőbb rabok egy jó stucz lövésnyire őket mind ott nézték seregünkben, és midőn elfogdosták volna a prussusokat, azokhoz hozván, a két rendbeli rab egymást beneventálta. Igaz az, hogy ha a succursus csak egy vagy másfél órával előbb érkezett volna, sok kárunk esett volna miattok, mivel válogatott katonaság volt; a gyalog

Princz Braunsvaig regimentjébül, a kurucz *Szoldánéből*, szürke jó munderusok, paripások és fegyveresek. Így tehát az Ur Isten sz. segedelmével nyertünk akkor.

Az első rendbeliek voltak 3 gyalog, 2 lovas, a második rendbeli 2 gyalog companiák és Szoldán kurucz regementjébül való oberst lajdinánt maga commandójával. Főtiszt rabok ezek: 1 Oberst Lajdinánt, 2 major vagy főstráza mester, 4 kapitány, 11 hadnagy, 9 zászlótartó, 3 ágyu (melyeket neveznek *svindstuk* azaz szapora lövésü ágyu).

A főtiszteken kívül minden altiszteknek és közkatonáknak a zászló-tartón alól, lova szerszámostól s' fegyvere, ugy vélem 7 réz dob, de addig is, míg a lárma tartott, közinkbe sok desertált, sőt mikor ellenünk truppá állottak is, jó paripás 3—4 kirugaszkodott s'körünkbe szaladt. Az előbb rendbelieket tehát kapitány *Gáspár Sándor* uram majd 5 mélyöldnyire késérte, a más rendbelieket pedig fogva vittük és tegnap napon reggel gr. *Barkóczy János* urfi késérte Tuvein nevü városba, kegyelmes fővezérünk *Eszterházy József* urhoz ő Excellentiájához.

Még harmadik rendbeli succursus is jött vala, de hogy az előbbieneknek veszedelmeket megtudták, mindjárt visszamentek ide Krajtzbergben és nyakra főre bagázsiajokat felrakatván, estvéli 8 óra után innen is elszaladtak, és így ezt a várost üresen hadták, melybe tegnap mi beszállottunk. — Tehát Isten sz. malasztjából, melyért méltán mondhatja minden ő felsége hive: *Te Deum Laudamus*, és az urnak, atyám uramnak is lelkére kötöm, *Sályiban* is Isteni szolgálat alatt emlékezetben légyen, méltó háladással.

Bavariában mostani commendirozó general gr. Battyáni Károly ő Excellentiája a francziát megverte Filtzhoff nevü városnál, a várost is többekkel edgyütt meg vette és három ezer rabot fogott el. Ugyan recen-ter *Jegendorffnál* is megvertük Troppauból járó prussust, *Oppel* nevü városban tegnap előtt a Hostáton az ellenség sok ezer csomó szalmáját felgyujtotta. 28. martii Naisz nevü erős városban levő magazinuma a Prussusnak meggyult és harmadnapig égett, a király jelenlétében. Az pedig Sziléziában levő minden magazinumoknál gazdagabb volt, melyet Lengyelországból és Sziléziából töltött meg.

Méltón mondhatjuk: *Aldott az Ur, ki kezinket tanéttya* etc. Mivelünk pedig sem pandur, sem regulasis katona-ság nem volt, hanem a mai napon érkezett száz regularis katona, T. festetichianum lovas regementből. Megválí mit ad az Isten ezután. De igaz az, hogy pusztul az ellenség. Minden célünk az, hogy Boroszló körül nyargalógyunk s' magát is megvegyük, nagy reménységünk is vagyon, mivel hogy m. fővezérünk ő Excellentiája is felénk rukkol. Ismerjük már mind a fekete, mind a

szürke kuruczokat, de ők is bennünket ismernek. Tudgyák azt is, hogy a magyar is tud lőni.

Mostan még vagyunk Boroszlótlól 12 igaz apró mélyföldnyire. Holnap Isten sz. vezérléséből indulunk és megyünk *Nemoslau* város alá (a holott Gyarmatrul való *Gacsályi Györgyöt* e télen meglőtték). Ha az Isten után megvehetjük, nyílt utunk lévén Boroszlóig. Való az is, hogy olyan bátorságot vett magának népünk, a kik közül soha ellenséget sem látott, az ellenség viszonttag oly félelmet, hogy ritka kigondolni.

Szükségünk kevés vagyon, szenvedésünk elég, de csak szerencsések lehessünk, örömetst tűrünk. Borocskát is kapunk néhol 8 és 10 garason s 1 Rh. forint csinált bornak itczéje, mely csak annyi, mint az erdélyi félejtél. Profuntunk is gyakrabban vagyon, tatárka kenyérben is már jó izüt édesdeden öttem, a ser Sileziában ritkán jó, de a vizét nem tudom mi izü. Jó dolog németül és tótul tudni. A köntöském majd elhagy, hetedszaka is benne kell hálnunk, fejér ruhánk szakadozik, de itt elég olcsó a gyoles, én is csináltattam egy néhány párt. Egészségünk Istennek hála igen jól szolgál, mind m. Generálisunk ő Excellentiája, mind a tisztek egészségesek mindnyájan. Szinte mai ebéden volt ő Excellentiájával kapitány *Gáspár Sándor* és *Becsky László* urak. Lovaim mind jó állapotban vannak, noha néha abrakjok nincsen, de csak jobban élnek itten abrak dolgából, mint itthon, mert *muss sein*, meg kell lenni!»

(A b. Perényi-család szőlősi levéltárából.) Közli:

K. A.

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

A MAGYAR HADTÖRTÉNETI IRODALOM REPERTORIUM A.

TIZENKILENCZEDIK KÖZLEMÉNY.

MÁRIA ÉS ZSIGMOND KORA 1380—1437.

- Általános jellegű munkák*: Horváth Mihály II, 353. Szalay László II. 273. Feszler-Klein, II. 229. Sayous I, 254. Kronos, II. 200, 279. és köv. Huber II, 334. Meynert, 61 l. Gallitzin II. köt. 2. rész.
- Monografiák*. Horváth Mihály, Mária, Magyarország királynője. (Kiseb történeti munkák). Márki Sándor, Mária, Magyarország királynője. (Történeti Életrajzok 1885). Aschbach, Geschichte Kaiser

Sigismunds. (4. k.) A Zsigmond életére nézve legfontosabb kútfőből, Windeck Eberhardból csak az imént jelent meg megbízható kiadás. Kiadta *Altmann*. (1893. I. köt.) Németre ford. Hagen (1886).

Újabb oklevélgyűjtemények. Monumenta med. ævi historica res gestas Poloniæ illustrantia. Kiadta Lewicki. (1887). A gf. Sztáray család oklevéltára. (II. k. 1397—1457). Közli Nagy Gyula. 1889. Magdics István, Diplomatarium Raczkeviense. 1405—1836. (1888). A Zichy-család oklevéltára. (V. köt. 1396—1409.) Kiadja Nagy Imre 1888. Új oklevelek a bihari Zólyomiak és Csapiak részére : Századok 1889. 120—122. l. Ljubic, Monum. histor. Slavorum meridionalium. IX. és XVII. k. Újabb, a velencei háborúkra vonatkozó oklevelek. 1411—25 : Századok 1891. 76 sk. l. Geleich-Thallóczy, Ragusa és Magyarország összeköttetései oklevéltára. 1358—1684. (1887.) Cieszkowski Ágost gróf, Fontes rer. Polonicarum e tabulario Reipublicæ Venetæ. Series. I. Fasc. II. (1890) és IX. Bonifác pápa bullái. II. köt. (Mon. Vaticana.) 1890.

Kisebb dolgozatok. Huber Alfonz, Die Feldzüge Sigismunds in d. Jahren 1386—95. gegen die Türken. (Archiv für österr. Geschichte. 66. köt.) Ugyanaz, Die Gefangennehmung d. Königinnen Maria u. Elisabeth (ugyanott 66. kötet. 1885). V. ö. Századok 1885. (az 539. lapon). Wenzel Gusztáv, Stibor vajda. (Akadémiai Értekezés. 1874.) Karácsonyi János, A Laczkfyak története. 1887. Ugyanaz, A Laczkfyak stb. (Turul. 1886.) Ugyanaz, Maróthy J. macsó bíró élete. (A Békésmegyei történeti Társulat 13. évk.) Óváry Lipót, Zsigmond király és az olasz diplomácia. (Századok 1889. 273. l.) Szalay József, Nápolyi László trónkövetelése és Velence. (Századok 1882.) Mircse J. Venedig u. Ungarn. (1887.) Kagelmacher, Filippo Visconti u. König Sigmund. (V. ö. Századok. 1886. 449.) Pór Antal, A Kanizsai-család Zsigmond korában. (Turul 1890. 190. sk. l.) Különösen Kanizsai István életrajza fontos, ki Dalmácia és Bosznia meghódításában részt vett, 1395. Kis-Nikápolynál, 1396. pedig Nagy-Nikápolynál csatázott és Zsigmond királlyal egy s ugyanazon hajón menekült a pusztulástól. Wertner Zs., A szentgyörgyi és bazini grófok. (Bécs 1891.) Szendrei János, Zsigmond királynak a pozsonyi várban lévő hadi sátraiak jegyzéke 1424. és 1430. (Hadtörtén. Közlem. 1890. III. köt. 728—32.) Melichár, A magyar hadi történet fejlődése stb. (Ludovika akad. közlem. 1882. évf.) *O'Carrol Hoennung*, Ein versunkenes Schloss. (Századok. 1890. 371. l.) Szól ama vágvolgyi várról, (Puchó vidékén), melyről Zsigmond 1389. oklevélben megemlékezik.

A boszniai-dalmát és a bolgárországi hadi eseményekről szóló irodalmat l. a Pallas Lexikon-ban az illető czímszó alatt.

A huszitákkal vívott csatákra vonatkozólag l. Pohler «Bibliotheca historico-militaris» c. művének I. kötetét. kül. Cochlaeus, Zach, Theobald, Len-jant, Beausobre, Van der Velde és Palaczky munkáit. Továbbá: Bezold, Kaiser Sigismund u. die Reichskriege gegen die Husiten (3. köt.). Denis, Hus et la guerre des hussites. (Paris 1878). Wulff, Die husitische Wagenburg. (1889.) Jireček, a csehek és magyarok közötti összeköttetésről a 14. és 15. században (A cseh múzeum által kiad. folyóiratban. 1885). Maffay, Die Hussiten in Ungarn. (Zeitschrift für wiss. Theologie. (1891. 35. köt.)

A törökökkel viselt háborúkról és nevez. a nikápolyi csatáról szóló irodalmat l. a következő folytatásban.

Összeállította :

Mangold Lajos.